

Ur *Kommentar 5-6/83*

CH Hermansson

Sverige i det imperialistiska systemet – En lång historia av utsugning

Den kapitalistiska utvecklingen i Sverige domineras av några få stora svenska finans- och industrikoncerner. Med staten bakom ryggen försöker storbolagen att erövra en större del av världsmarknaden för att öka sina profiter. Detta drabbar både svenska och utländska arbetare.

C H Hermansson analyserar här i ett historiskt perspektiv den svenska kapitalexporten och det internationella beroendet för Sverige som en imperialistisk stat.

Det finns vissa ord och begrepp i den socialvetenskapliga och politiska debatten som har en stark emotionell laddning. Det gäller under den rådande borgerliga hegemonin framför allt begrepp vilka kan tolkas såsom innehållande kritik mot det kapitalistiska systemet och till detta knutna företeelser. Under långa perioder kan sådana begrepp vara drivna ned under jorden liksom de teorier i vilka de ingår.

Under andra tider kan dessa begrepp bli erkända eller i varje fall tolereras i den offentliga debatten. Kapitalism kan sålunda numera brukas utan att det ögonblickligen avför användaren såsom kommunist ur meningsutbytet. Till och med begreppet storfinans kan användas i riksdagsdebatter utan att fungera som en svordom i kyrkan. Men att tala eller skriva om det imperialistiska Sverige framkallar däremot fortfarande reaktioner av aggression och avståndstagande.

Det är svårt att exakt ange orsakerna till dessa reaktioner. En förklaring kunde vara att den gamla teorin om att imperialism förutsätter annekationer av främmande territorier och kolonier fortfarande har en viss livskraft. Det begränsade i denna teori framstår emellertid tillfullo sedan kolonialsystemet i huvudsak avvecklats. Om teorin var korrekt skulle imperialismen därmed ha försvunnit. En annan och rimligare förklaring till den i stor utsträckning nationellt särpräglade reaktionen är nog att karakteristiken av Sverige som en imperialistisk stat drabbar en av de vanligaste svenska fördomarna, nämligen att Sverige dock – oavsett borgerlig eller socialdemokratisk regering, oavsett arbetslöshet, växande klassklyftor och miljöförstöring – gör en välsignelsebringande insats genom att i handling stödja länderna i tredje världen.

Vad man tänker på är då i främsta rummet det svenska u-landsbiståndet, som naturligtvis med sitt enprocentsmål är stort jämfört med andra länder. En del industrimän inbillar sig också att de många svenskägda företagen i u-länder är uttryck för någon slags stödinsats.

Sverige – en del av imperialismen

Verkligheten är emellertid att Sverige är en del av det imperialistiska systemet. Det kapitalistiska Sverige deltar på olika vägar i den utplundring av länderna och folken i tredje världen, som är kännetecknande för imperialismens system. Det är inte sant att Sverige ger stöd till tredje världen. Det är fortfarande folken i u-länderna som på olika vägar tvingas ge stöd till Sverige. Överföringen av värden – om man räknar nettoströmmen, på bruttosidan finns strömmar i bägge riktningarna – går från tredje världen till Sverige, inte från Sverige till tredje världen.

Relationen till u-länderna är emellertid inte den enda inom det imperialistiska systemet. För att öka sina profiter försöker de stora svenska företagen att erövra en större del av världsmarknaden. De exporterar kapital och flyttar fabriker och produktion till andra länder. På den kapitalistiska världsmarknaden deltar Sverige i kampen mellan storföretag, karteller, truster,

näringsgrenar, transnationella företag och imperialistiska stater. Svenskt kapital är sammanvänt med kapital från andra imperialistiska länder genom de svenska kapitalisternas företagsetableringar i andra länder, genom utländska uppköp av företag i Sverige, genom samverkan mellan svenska truster och finanskapitalister med utländska truster och finansgrupper. Sveriges beroende av övriga delar av det imperialistiska systemet har ökat genom landets deltagande i olika internationella organisationer och genom förändringar i dess handelspolitiska mönster.

Det finns många teorier om imperialismen. Min uppgift är inte i det här sammanhanget att göra en genomgång av dem. Klart är emellertid att enligt alla moderna teorier om imperialismen är Sverige en imperialistisk stat.

I de flesta teorier om imperialismen betonas sammanhanget mellan de inre förhållandena i en stat och samma stats yttre förhållanden liksom omvänt mellan de yttre förhållandena och utvecklingen inom landet. Sådana samband föreligger också för Sveriges del. När det gäller påverkan inre–yttre förhållanden kan man peka på den långt drivna koncentrationen och centralisationen av produktion och kapital, monopolens starka ställning i Sverige, finanskapitalets dominerande roll inom näringslivet. När det gäller påverkan yttre–inre förhållanden gäller det framför allt den höga levnadsstandarden i Sverige, relativt till andra länder även bland arbetarbefolkningen.

Att Sverige är en del av det imperialistiska systemet och att Sverige själv är en imperialistisk stat är inget nytt fenomen som inträffat under de senaste årtiondena, även om både de imperialistiska dragen i Sveriges utveckling och landets beroende av det totala imperialistiska systemet förstärkts. Det handlar tvärtom om en långvarig process. Skall någon tidsgräns sättas så är det hela tidsperioden efter det första världskriget som är Sveriges imperialistiska tidsålder.

Det är självklart heller inte så att Sveriges ställning som imperialistisk stat i grunden skulle ändras genom de växlingar som skett i regeringsmakten, exempelvis under 1970-talet. Sverige var imperialistiskt under det långa socialdemokratiska regeringsinnehavet, fortsatte att vara det under de olika borgerliga regeringarna och fortsätter att vara det under den på nytt tillträdande socialdemokratiska regimen. Det är heller inte så, som längre fram i artikeln skall visas, att tendenser som är typiska för imperialismens system avtar eller mildras när landet får en socialdemokratisk regering. Tvärtom kan de i vissa fall förstärkas.

Kapitalexport från Sverige

Ett av de fenomen som allmänt anses kännetecknande för det imperialistiska systemet är en stor och växande kapitalexport. Denna kan anta olika former – lån o s v. En av de vanliga formerna är numera anläggning av industrier och andra företag i andra länder än där kapitalet ursprungligen haft sin bas, ”moderlandet”. Begreppet direkta investeringar i utlandet brukar användas för att beteckna denna form av kapitalexport. Under en period när de transnationella företagen spelar en allt större roll kan det emellertid ibland vara svårt att avgöra vilka anläggningar av kapital som skall betecknas som kapitalexport.

Kapitalexporten sker emellertid vanligen från de utvecklade kapitalistiska staterna, de imperialistiska staterna. Kapitalet anläggs både i andra utvecklade kapitalistiska stater och i sk utländer. Särskilt från de senare länderna dvs från tredje världen, sker sedan en hemtagning av profiter som i fråga om totalsumman mångfaldigt kan överstiga det ursprungliga investerade beloppet.

Att olika imperialistiska staters kapitalister också anlägger kapital i andra imperialistiska länder innebär att vissa länder samtidigt kan vara både exportörer och importörer av kapital. Särskilt kan en växling mellan kapitalexport och kapitalimport ske mellan olika perioder,

präglade av olika ekonomiska tendenser. Den kapitalistiska statsapparaten i ett land kan också vara tvungen att uppta stora lån i utlandet för att täcka ett underskott i bytesbalansen, samtidigt som samma lands stora kapitalistiska företag driver en stark kapitalexport i form av direktinvesteringar i andra länder. Så sker i Sverige för närvarande.

Några notiser om kapitalexporten från Sverige bekräftar vad inledningsvis sagts om de imperialistiska tendensernas tidsmässiga placering och om deras kontinuitet.

Den tidsgräns då Sverige övergick från att vara ett väsentligen kapitalimporterande till ett väsentligen kapitalexporterande land går omkring 1910, alltså några år före det första världskrigets utbrott. Samma tidsgräns har också stor betydelse i monopolens och storfinansens historia – det handlar om olika samhälleligt-ekonomiska fenomen som sammanhänger med Sveriges utveckling till monopolkapitalistisk stat.

Kapitalimporten skedde i tre olika former: genom statslån i utlandet, genom placering av lån till kommuner och även industriobligationer utomlands samt genom utländska kapitalisters uppköp av jord, skog, gruvor och industrier i Sverige. En avgörande del av de statliga lånen i utlandet gick till finansieringen av järnvägsbygget.

Den totala utlandsskulden beräknades år 1908 uppgå till 1 307 miljoner kr. Det förefaller inte mycket i nutida penningvärde, men motsvarade hälften av nationalinkomsten i Sverige samma år, 2 616 miljoner kr.

Övergången från kapitalimport till kapitalexport förefaller plötslig och dramatisk i ett diagram eller en tabell, där endast nettorörelsen till och från Sverige anges. Den utveckling som 1911 gav utslag i det statistiska materialet som nettokapitalexport hade emellertid förberetts under årtionden av kapitalistisk industrialisering. I något längre perspektiv handlade det om en grundläggande förändring. Övergången från kapitalimport till kapitalexport som nettoresultat av kapitalrörelserna skedde samtidigt som monopolorganisationerna på allvar började växa sig starka och samtidigt som koncentrationsrörelsen inom bankväsendet satte in och de moderna finanskapitalistiska grupperingarna började formeras.

Monopolkapitalism på 20-talet

Under 1920-talet tog den svenska kapitalismen definitivt steget över till monopolkapitalism, finanskapitalism. De utländska skulder som landet ådragit sig under perioden av kapitalismens genombrott var i huvudsak betalda. År 1921 var endast 24 procent av statsskulden i utländska händer mot 88 procent år 1914. Den svenska kapitalismen framträdde på världsmarknaden som exportör av kapital i betydande omfattning.

En avgörande roll spelade härvid finansfursten Ivar Kreugers olika transaktioner. Uppbyggandet av den världsomspännande tändstickstrusten skedde genom stora investeringar för inköp av företag och uppförande av nya fabriker i en rad länder. Ännu större omfattning fick emellertid kapitaltransaktionerna när Kreuger började sin verksamhet som förmedlare av lån, i stor utsträckning amerikanskt kapital, till olika stater. Lånen gavs i många fall i utbyte mot monopol på tillverkningen och försäljningen av tändstickor i vederbörande stat. Det var ingen tillfällighet att dessa lån till stor del placerades i randstater mot Sovjetunionen. I en långt senare skriven amerikansk undersökning karakteriseras Ivar Kreugers låneförmedling som ”en föregångare till den långt senare Marshallplanen”.

Under hela 1930-talet fortsatte kapitalexporten från Sverige. Samtidigt började emellertid flyktkapital utifrån Europa att söka sig till landet. Det fanns också icke obetydliga tyska kapitalinvesteringar i Sverige, exempelvis inom den mellansvenska gruvindustrin, inom vapenindustrin och inom den elektriska industrin, vilka av den nazistiska regimen utnyttjades för dess politiska verksamhet.

Under det andra världskrigets år försvårades den privata kapitalexporten och den statliga kreditgivningen till utlandet svarade för den väsentliga delen av kapitalrörelserna. Under efterkrigsåren tilltog kapitalexporten undan för undan och nu företrädesvis i formen av direkta kapitalinvesteringar i dotterföretag eller samägda företag i alla världsdelar. Denna uppbyggnad av ett nät av dotterbolag till de stora trusterna hade tagit sin början redan vid sekelskiftet, men sköt nu ny fart. Redan 1930 hade emellertid de svenska storföretagen en mängd dotterföretag i andra länder: SKF i 31 länder, L M Ericsson i 21, Tändsticksbolaget i 31, Alfa Laval i 11, AGA i 20 och Asea i 13 länder.

Utvecklingen under de senaste årtiondena är mera känd och har utförligt belysts i *Kommentars* spalter.¹ Under 60- och 70-talen mångdubblades de svenska storföretagens investeringar utomlands. De uppgick i början av 1960-talet enligt riksbankens statistik över tillstånd till direkta investeringar i utlandet till omkring 150 miljoner kr per år och växte sedan till över 1 000 miljoner kr på 1970-talet.

Ökningen av de svenska direktinvesteringarna utomlands har accelererats under 1970-talet och de hittills gångna åren av 1980-talet, såsom framgår av tabell 1.

Under de sex åren av borgerliga regeringar skedde alltså en utomordentligt kraftig tillväxt av företagens investeringar i utlandet. Men tillväxten har fortsatt också efter det att en socialdemokratisk regering på nytt tillträdde efter valet 1982. I tabell 2 jämförs tillståndsgivningen under de tre första månaderna 1982 resp 1983.

Under första kvartalet 1983 – under den socialdemokratiska regeringen – har alltså tillstånden för svenska direkta investeringar i utlandet ökat med 60 procent jämfört med första kvartalet 1982 – under en borgerlig regering.

De av riksbanken offentliggjorda siffrorna för tillstånden till direktinvesteringar utomlands ger inte besked om de totala investeringar som de svenska företagen gjort i sina dotterbolag utomlands. Totalsumman under förra året kan beräknas till runt 20 miljarder kronor.²

Kapitalströmmarna går emellertid i båda riktningarna. Det förekommer även utländska direktinvesteringar i Sverige, både i form av uppköp av industrier, till exempel Wasabröd, och utvidgning av redan befintliga fabriker. Under de senaste månaderna har också de utländska uppköpen av aktier i svenska bolag ökat kraftigt. Enbart under första kvartalet 1983 skedde en nettoexport av aktier på nästan 1 miljard kr. Det var nettoresultatet av en aktieexport på 2 268 Mkr och en aktieimport på 1 319 Mkr. Det bör observeras att aktieexporten innebär en import av kapital. Utländska finansintressen äger en allt större del av aktiestocken i de svenska bolagen. Det har beräknats att f n ca sex procent av det totala börsvärdet på Stockholmsbörsen ägs av utländskt kapital.

Det internationella beroendet

Både tillväxten av de svenska storföretagens investeringar i utlandet och av de utländska kapitalisternas innehav av aktier i svenska företag innebär ett ökat internationellt beroende för Sverige. Landet knyts ännu hårdare till övriga delar av det imperialistiska systemet. Den svenska statens växande skuldsättning i utlandet under de senaste åren får samma verkan.

Även en rad andra omständigheter har under de senaste årtiondena ökat Sveriges internationella politisk-ekonomiska beroende. Det gäller både det institutionella beroendet och vad man kan kalla det strukturella beroendet.³

När det gäller det institutionella beroendet handlar det framför allt om Sveriges medlemskap i Internationella valutafonden (IMF), EFTA, GATT och OECD. Internationella valutafonden har under de senaste åren i ökad utsträckning sökt att påverka medlemsländernas politik. Även Sverige har nyligen haft besök av en utsänd kontrollant, men vilka löften som den

svenska regeringen gett är fördolt för allmänheten. Vad gäller medlemskapet i GATT och EFTA samt frihandelsavtalet med EG innebär dessa helt klart begränsningar när det gäller att föra en utifrån den svenska ekonomins utvecklingstendenser ändamålsenlig politik. ”Dessutom har medlemskapet i kanske framför allt OECD skapat en rad ideologiska barriärer för att föra ekonomisk politik som bestäms utifrån de nationella ekonomisk-politiska problemen. Dessa barriärer kan i många tillfällen vara starkare än de faktiskt existerande formella bindningarna.”⁴

Det strukturella beroendet består dels i ett finansiellt beroende, dels ett handelsberoende. Det finansiella beroendet har redan nämnts ovan. Handelsberoendet kan definieras som utrikes-handels relativa andel och sammansättning för ett land i förhållande till den nationella produktions- och konsumtionsstrukturen.

När det gäller den svenska utrikeshandels relativa betydelse kan nämnas att exportens andel av bruttonationalprodukten ökat från 21 procent 1965 till 31 procent 1980. Importens andel av den totala efterfrågan ökade från 18 till 25 procent under samma tidsperiod. Detta innebär alltså ett kraftigt ökat beroendeförhållande för Sverige av den internationella ekonomiska utvecklingen.

Samma tendens har förstärkts av de förändringar som ägt rum i utrikeshandels varusammansättning. Svensk tillverkningsindustri har blivit allt mer beroende av utländska investeringsvaror. De importerade konsumtionsvarornas – det gäller framför allt varaktiga konsumtionsvaror – andel av den privata konsumtionen har ökat. På exportsidan visar sig det ökade internationella beroendet i en klar förskjutning i varusammansättningen. Från att ha varit ett land med en stor råvarubaserad export har Sverige utvecklats till ett land som främst exporterar verkstadsprodukter. Detta betyder att en växande del av sysselsättningen inom industrin blivit avhängig av den ekonomiska och politiska utvecklingen hos landets viktigaste handelspartners.

Vilka är då dessa? Sveriges utrikeshandel är i hög grad koncentrerad till de kapitalistiska länderna i Europa och då i synnerhet EG-blocket. Det förhållandet att cirka hälften av all svensk utrikeshandel är koncentrerad till EG-länderna gör Sverige starkt beroende av den ekonomiska och politiska utvecklingen i EG. Av de enskilda länderna i detta block har Västtyskland alltmera ökat i betydelse för Sverige, delvis på bekostnad av Storbritannien.

Den internationella solidariteten

Om det är riktigt att Sverige knutits allt hårdare till övriga delar av det imperialistiska systemet blir slutsatsen, att kampen mot imperialismen måste spela en allt viktigare roll. Av detta viktiga och omfattande tema kan jag här endast något beröra en fråga, nämligen grunden för den proletära solidariteten, för arbetarklassens och arbetarrörelsens solidaritet med klassbröderna i de koloniala områdena.

Det imperialistiska landet har fördelar genom handeln med och genom investeringarna i u-länderna. Fördelarna genom handeln är:

- 1) Billigare råvaror för industrin.
- 2) Billigare livsmedel för arbetarklassen, vilket möjliggör lägre löner.

Fördelarna genom investeringar är:

- 3) Högre profitkvot än i moderlandet.
- 4) Höjning av profitkvoten i moderlandet.

Sammanhanget när det gäller punkt 4 är följande: Det relativa överflödet av kapital reduceras genom kapitalexporten. Det betyder att pressen på marknaden för arbetskraft minskar och att kapitalisten kan köpa arbetskraft hemma till lägre pris.

Dessa ekonomiska sammanhang belyser den faktiska grunden för viktiga intressekonflikter och viktiga intressegemenskaper. De belyser också skillnaden mellan imperialistiska staters och socialistiska staters politik. Den brittiske ekonomen Maurice Dobb sammanfattar sammanhangen på följande sätt:

”Kapitalet tjänar dubbelt: genom den högre profitkvoten utomlands och genom den högre ’mervärde-kvot’ det kan upprätthålla hemma; och detta är skälet varför kapitalets och arbetets intressen i denna fråga är fundamentalt motsatta, och varför en kapitalistisk ekonomi har ett motiv för imperialistisk politik som ett socialistisk land inte har.”⁵

Kapital och arbete har alltså fundamentalt motsatta intressen inte bara när det gäller den allmänna fördelningen av de värden som skapas i produktionsprocessen, utan också när det gäller en sådan fråga som kapitalexport. Kapitalet kan öka sin profitkvot både utomlands och hemma genom kapitalexporten. Arbetarklassen får däremot genom kapitalexporten ett sämre utgångsläge i lönekampen.

Tabell 1
Tillstånd till svenska direkta investeringar i utlandet

År	Mkr
1970	1 093
1975	2 303
1980	3 796
1981	6 409
1982	8 668

Källa: Riksbanken

Tabell 2
Tillstånd till svenska direkta investeringar i utlandet

	1982	1983
Jan	276	611
Feb	311	449
Mars	622	866
Jan-mars	1 209	1 926

Källa: Riksbanken

Tabell 3
Sveriges export procentuell fördelning på mottagare

	1965	1970	1975	1980
EG (9 länder)	54	50	44	49
EFTA (6 länder)	21	22	22	21
övriga i-länder	13	13	14	12
Centralplanerade ekonomier	5	6	7	4
U-länder	8	9	13	14
Alla länder	100	100	100	100

Källa: Utrikeshandel, SCB.

Tabell 4

Svensk industris investeringar utomlands. Antal anställda och totala tillgångar i producerande dotterbolag med svenskt majoritet sägande. Procentuell fördelning på länderområden.

Region	Antal anställda				Totala tillgångar				Antal företag
	1960	1970	1974	1978	1960	1970	1974	1978	1978 ^{b)}
EG (8 länder)	59	58	55	54	54	59	59	59	263
EFTA (5 länder)	8	10	9	9	8	10	8	7	96
Övriga Europa ^{a)}	1	1	3	3	0	1	3	2	25
Nordamerika	12	7	8	11	21	12	11	13	58
Australien, Nya Zeeland, Japan och Sydafrika	3	4	4	3	4	4	4	4	25
U-länderna	17	20	21	20	13	14	15	15	100 ^{c)}
Därav Afrika och Asien	10	8	7	3	4	2	2	1	18
Latinamerika	7	12	14	17	9	12	13	14	78
Alla regioner	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Anställda i absoluta tal 1960	105 511	182 649	219 623	227 824	3 834	15 607	27 195	47 257	567

^{a)} inkl. Irland och Island.

^{b)} Motsvarar inte antal juridiska enheter, eftersom företag ofta konsoliderar över flera dotterbolag i samma land.

^{c)} 4 ej landfördelat.

Källa: B. Swedenborg: Svensk industri i utlandet, IUI 1982.

Men det anförda visar också att det allmänt sett inte finns några motsatta intressen mellan arbetarklassen i de utvecklade kapitalistiska staterna och i tredje världen. De kämpar i ökad utsträckning mot samma fiende. Detta ger en god grund för utvecklingen av den internationella solidariteten.

Det sagda innebär inget förnekande av att vissa tillfälliga fördelar kan uppstå för arbetarklassen i ett imperialistiskt land eller ett privilegierat skikt av densamma. "Det kan vara fördelaktigare att vara slav hos en rik herre än hos en fattig." Men själva slavförhållandet är naturligtvis det avgörande och det som måste brytas!

En viktig politisk fråga är: Har Sverige rörelsemöjligheter för en annan politik i förhållande till u-länderna under nuvarande kapitalistiska förhållanden, en politik som kan vara till gagn för folken i tredje världen? Svaret är: Ja, i viss mån. Det grundläggande förhållandet mellan Sverige och u-länderna är alltså ett förhållande av imperialistisk exploatering. Kravet måste ställas att Sverige skall ge politiskt och materiellt understöd endast till befrielseströrelser och progressiva stater.

Det stöd som Sverige hittills gett inom ramen för ulandspolitiken har inte på något avgörande sätt stått i motsättning till det svenska kapitalets intressen. Med undantag för Sydafrika har befrielsekampen skett i länder där svenskt kapital haft ringa intressen.

I fortsättningen kommer det emellertid att bli annorlunda. Befrielsekampen kommer att i hög grad rikta sig mot de härskande klasserna bl a i Latinamerika, den kontinent i tredje världen där svenska företag har sina största intressen. Fortsatt svenskt stöd till befrielsekampen i tredje världen kan komma i direkt motsättning till det svenska kapitalets intressen. Detta understryker ännu mera att den internationella solidaritetskampen i grunden är klasskamp.

C H Hermansson
Maj 1983

---

¹ Se Kommentars index. Maj 1983

² Kommentar nr 9/82.

³ För en utförligare framställning se: P Dencik: *Internationellt beroende och ekonomisk politik*, kommande bok.

⁴ Dencik a. a.

⁵ M H Dobb: *Political Economy and Capitalism*, 1937